

IV. NOVÁ KONSTRUKCE V ČELE S GENERÁLNÍM TAJEMNÍKEM

ZA HLAVOU SPIKnutí

Vedoucí českoslovenští politikové byli po únorovém zasedání ÚV KSČ spokojeni. Konečně měli spiknutí, které se vyrovnalo Rajkovu a Kostovovu a z něhož oni sami vyšli se zdravou kůží. Věřili, že splatili daň honu na čarodějnice ve vlastní straně, a doufali, že je tím věc vyřízena. Jenže ve chvíli, kdy schvalovali politickou koncepci protistranického spiknutí „Švermová-Šling“ a slovenských nacionalistů, se za jejich zády rodila konstrukce nová, o níž zatím netušili. Od oné první se lišila především ve dvou bodech: ústřední postavou spiknutí se měl stát sám generální tajemník Rudolf Slánský a v ideologicko-politickém zaměření dominoval sionismus.

O Slánského projevovali v Moskvě zájem již delší dobu a víc než o kteréhokoliv jiného člena komunistického vedení. V tom smyslu byli instruováni i sovětské poradci v Československu. Slánský měl mocenské spory s několika členy komunistického vedení. V Moskvě měl vroubek již z předválečné doby. V lednu 1936 jeho a Jana Švermu kritizovala ostře Komunistická internacionála za oportunistickou politiku. Oba byli dočasně vyřazeni z úzkého vedení KSČ. Na počátku války Slánský narazil na překážky, když žádal v Moskvě povolení k exilovému pobytu. Dostal je jen na Gottwaldův zákrok. Během exilu se vyhrótily jeho už dřívější rozpory s Václavem Kopeckým,

kteřý měl velice blízko k sovětským bezpečnostním místům, v přímé nepřátelství. Déle než rok prý na sebe vůbec nepromluvíli. Naproti tomu se upevňovala vzájemná důvěra mezi Slánským a Gottwaldem. Ten se totiž sám Kopeckého bál a marně se pokoušel oba smířit. Do osvobozené republiky se Slánský vrátil jako generální tajemník KSČ. Jeho pozice ve straně a po nastolení komunistické moci v únoru 1948 i ve státě neobyčejně vzrostla. V jeho rukou se koncentrovala ohromná moc. Dosáhl toho, že stranický aparát, jehož byl šéfem, řídil, kontroloval a běžně nahrazoval státní a hospodářské instituce, zasahoval do jejich činnosti i bez vědomí resortních ministrů nebo předsedů společenských organizací. Privilegované postavení Slánského posiloval i jeho vztah ke Gottwaldovi. Jejich přátelství se vyznačovalo oboustrannou důvěrou. Gottwald ho považoval za svou pravou ruku, stranické záležitosti mu vůbec přenechával, jakož i řízení bezpečnosti a armády. Osobně se přátelili. Gottwald rozhodl, aby zprávy o jeho zdravotním stavu dostával pouze Slánský, ačkoliv to příslušelo předsedovi vlády A. Zápotockému. Slánský si naopak monopolizoval styk stranického aparátu s Gottwaldem a v jeho nepřítomnosti řídil schůze stranických orgánů, kde tlumočil Gottwaldova stanoviska. Hrál prostě roli druhého muže ve státě. A to muže obávaného a schopného, strohého organizátora a neotřesitelného politického byrokrata.

Jeho mocenská pozice, role druhého muže ve státě a důvěrný vztah ke Gottwaldovi, to vše se stalo předmětem závidění a zdrojem nepřátelství celé řady členů komunistického vedení ke Slánskému, a to tím spíš, že už se začínalo uvažovat o Gottwaldově nástupci, neboť se všeobecně vědělo o jeho nemoci.

Zápotocký útočil proti všemocnosti stranického aparátu a usiloval o to, aby se sám stal tím druhým mužem. Ve Slánském viděl nebezpečného rivala o Gottwaldovo nástupnictví. U Kopeckého se k dřívějším osobním sporům se Slánským přidaly i rozpory v kulturní politice a za vším, co mu nevyhovovalo, spatřoval ruku generálního tajemníka. Fierlinger považoval Slánského za „zlého ducha“ ve vedení, protože ho Slánský občas kritizoval; nevěděl však, že Slánský pouze tlumočil

Gottwaldovy názory. Čepička v roce 1963 doznal, že zcela odlišně (ba protichůdně) než Gottwald hodnotil Slánského. A prosadil, aby generální tajemník nezasahoval do resortů, které spravoval Čepička. Hlavně však ve Slánském spatřoval překážku pro svůj vlastní vzestup. V roce 1950 hovořil Smrkovský „v Moskvě se zástupcem sekretariátu ÚV KSČ o R. Slánském a o vztazích mezi nimi“. Rozpory se Slánským měla i řada dalších funkcionářů, například Antonín Novotný, vedoucí sekretář KSČ v Praze, a v Bratislavě pak Gustáv Husák.^{222/}

V polovině roku 1948 sověští zpravodajští důstojníci Tichonov a Chozjanov přiměli velitele československého politického zpravodajství k tomu, aby předložil Slánskému návrh na pozvání sovětských poradců do bezpečnosti. Slánský jej zamítl jako neúčelný. Sověští důstojníci toto rozhodnutí komentovali tak, že Slánský nechce, „abychom viděli do jeho bordelu“.^{223/}

Slánský mezitím vyvíjel velkou aktivitu a iniciativu v boji proti nepřátelům, ve výrobě politických procesů, usilovně pátral po stopách nepřátel ve straně.

Slánský se přitom ovšem vždycky snažil, aby hon na nepřátele nepřeskočil do stranického aparátu, zejména do ústředního sekretariátu. Cítil, že by to ohrozilo i jeho samého jako šéfa aparátu.

V lednu roku 1951 došlo k události, která oťásla Slánského jistotou v samých základech. V Kremlu se konala důležitá a přísně utajená porada vedoucích představitelů zemí sovětského bloku, šéfů stran a ministrů obrany. Za sovětskou stranu byl přítomen Stalin, Molotov, Malenkov a několik desítek maršálů a generálů. Jednalo se o vojenských záležitostech. Šéfové stran jednotlivých zemí podávali zprávy o stavu ozbrojených sil. Když přišel na pořad referát československé strany, vyvolal předsedající Molotov k řečnickému pultu nikoli Slánského, ale Čepičku. Ten se sice vymlouval, že zprávu vypracoval Slánský, nehledě k jeho lepší ruštině, ale bez úspěchu. Musel zprávu přečíst sám. Pro Slánského to bylo jako hrom z čistého nebe. Při svých dřívějších návštěvách byl v Moskvě přijímán vždy srdečně a o setkáních se Stalinem, jak to líčil Kopřiva, vyprávěl s velikým nadšením.^{224/}

Alexej Čepička byl prvním z vysoce postavených čs. komunistů, který se odvážil přímo obvinít Slánského: „Slánský není jen byrokrat, je to nepřítel.“ (A. Čepička předává vojenské zástavy na Stadionu československé armády, 4. 5. 1952)

Tentokrát po návratu z Moskvy mlčel. Pouze svým blízkým si posteskl, že ho pro zaneprázdnění nemohli přijmout ani ti sovětští funkcionáři, s nimiž až dosud udržoval přátelské styky a jimž vozil dary.

Za měsíc po moskevské poradě schválil ústřední výbor KSČ koncepci „velkého spiknutí“ – a v ní se už počítalo s odstraněním Slánského. Uplynuly dva týdny, a vynořila se Taussigová s rozhodnutím provést na příští schůzi ÚV KSČ kritiku pracovních metod ústředního sekretariátu a dosáhnout Gottwaldova souhlasu s jeho prověrkou.

Výsledek prověrky nemohl nemířit proti Slánskému. Ten se snažil její realizaci zabránit, a to oddalováním návštěvy Taussigové u Gottwalda. Ta o rozhovor velice usilovala, hledala podporu u horlivého Čepičky i u Bojarského, který ji však překvapil svým nezájmem. Později Taussigová napsala:

„Pracovníci KSK, kteří prováděli kontroly v krajích, se shodli na tom, že nesprávné metody práce jsou i v ústředním sekretariátě.“ Na základě jejich diskuse sepsala svůj referát na příští schůzi ÚV KSČ. „Jelikož z velké míry se tato kritika týkala metod práce sekretariátu ÚV, přednesla jsem ji nejprve Köhlerovi. Ten však odmítl se k ní vyjádřit. Potom jsem ji přednesla Slánskému, který se v mnohém přel, v mnohém ji uznával, a zejména schválil můj úmysl seznámit s ní před mým vystoupením Gottwalda.“

Hlavním bodem Taussigové kritiky bylo konstatování, že v aparátu ÚV KSČ se zahnízdily byrokratické metody práce, za což nese hlavní odpovědnost Slánský, za papírovou kádrovou politiku pak Köhler. Se svým projevem seznámila i Franka a Kopřivu, a jak už řečeno, požádala Gottwalda o přijetí. Jeho kancelář se však neozývala. Obrátila se tedy na Čepičku s prosbou, aby Gottwalda informoval o účelu její návštěvy. „Nejprve jsem Čepičkovi přednesla tuto žádost a on mi slíbil, že Gottwalda bude v tomto smyslu informovat, aby si pro mne udělal čas. Když jsem Čepičkovi četla podstatu naší kritiky metod práce ÚV a aparátu ÚV, tu mě při větě, že i za byrokratické metody práce sekretariátu ÚV odpovídá především Slánský, náhle přerušil a prohlásil: ‚Slánský není byrokrat, ale nepřítel!‘ Nevím přesně, kdy se

tento rozhovor konal. Nejpozději však to mohlo být do konce května, pravděpodobně dříve, v březnu či dubnu 1951. Ostře jsem ho za tento výrok napadla. Čepička úporně hájil své stanovisko... Tu Čepička šel k trezoru a vyňal odtud jakýsi dokument a podal mi ho se slovy, abych se tedy o nepřátelské činnosti Slánského přesvědčila. Dokument byl výpovědí jakéhosi šoféra, že Slánského a Švermovou vezl na anglické či americké vyslanectví.“

Asi za týden obdržela Taussigová Čepičkovo sdělení, „že hovořil s Gottwaldem a informoval ho. Zavolá mne prý sám.“ Uplynulo několik týdnů, ale Gottwald se neozýval. 12. července požádala Taussigová o pomoc Bojarského. „Pověděla jsem mu, že jsem přihlášená u Gottwalda, a žádala jsem ho (říkal mi, že je s ním denně ve styku), aby mu vysvětlil naléhavost návštěvy. Nepamatuji se už přesně na tento rozhovor, vím jen, že jsem mu říkala podstatu toho, o čem chci s Gottwaldem hovořit, že je nutné provést důkladný rozbor metod práce ÚV, a o tom, jak mne překvapilo jednání a stanovisko Čepičkovo.“ (O Slánském, pozn. aut.) Tentokrát se Bojarskij choval „jinak než dříve... prohlásil, že

v mých vývodech jsou rozpory, abych si věc důkladně promyslela, že bych se tímto způsobem uvažování mohla proti své vůli dostat na platformu třídního nepřítele. Mou žádost o rozmluvu u Gottwalda urgovat odmítl.“^{225/}

Čepičkovo stanovisko bylo ovlivněno událostí na lednové poradě v Moskvě a také kusými informacemi bezpečnosti o průběhu vyšetřování protistranického spiknutí. Bojarského postoj byl určován podrobnou znalostí výslechových protokolů, a zejména rodící se novou konstrukcí spiknutí. Zřejmě z tohoto důvodu nerad viděl snahu Taussigové prosadit prověrku ústředního sekretariátu. Mohla svým jednáním zkomplikovat záměr jeho i jeho nadřízených v Moskvě.

Při výsleších uvězněných komunistických funkcionářů se stále častěji objevovalo Slánského jméno. Tak tomu bylo už v roce 1950 ve výpovědích Löblových a Nového, „a to v tom smyslu, že tyto vyšetřovanci se v některých bodech, které jim byly kladeny za vinu,

odvolávali na to, že o nich Slánský věděl či k nim dal příkaz“. V témž smyslu vypovídala i Růžena Dubová z Brna.^{226/}

Doubek na Kopřivův pokyn zakázal uvádět „prominentní osoby v protokolech“. A tak vyšetřovatelé o těchto poznacích informovali Doubka zprvu ústně, později ve zvláštních písemných sděleních. Stejně tomu bylo i v Kolodějích, kde se Slánského jméno vyskytovalo ještě hojněji. Protože stále platil zákaz protokolovat jména prominentních osob, jsme odkázáni na výpovědi vyšetřovatelů z roku 1955–56. Vyšetřovatel Hugo Čáp uvedl, že o Slánském vypovídal už v Kolodějích V. Fuchs. Bránil se odvoláváním na Slánského souhlas s některými činy, které byly kvalifikovány jako nepřátelské. V protokolu ze 6. února 1951 jmenoval Artur London osoby, s nimiž se stýkal v zahraničí, a poznamenal, že ti, kteří se po válce vrátili z Francie do ČSR, byli pozváni telegramem se Slánského podpisem. Podle Doubkovy výpovědi hlásil vyšetřovatel (J. Kolinec), že London již v Kolodějích označil Slánského za nepřítele, bylo mu však zabráněno své prohlášení zveřejnit.^{227/}

Zdá se, že až do druhé poloviny března roku 1951 nepřikládali vyšetřovatelé ani poradci zmínek o Slánském zvláštní význam. Většinou je asi považovali za výmluvy a za způsob, jímž se obžalovaní bránili. Koncem března 1951 se situace začala viditelně měnit. V moskevské centrále bezpečnosti, kde dostávali podrobné informace o výsledcích, se začali orientovat na Slánského jako na činitele odpovědného za rozmístění „nespolehlivých a nepřátelských osob“ do vysokých funkcí a jako na možnou hlavu spiknutí. Ti vyšetřovatelé, kteří měli velmi blízko k poradcům, začali své oběti k výpovědím o Slánském přímo podněcovat. Nejdříve o nich pořizovali zvláštní záznamy a tajně, tj. za Doubkovými zády, je předávali poradcům. Doubek totiž v té době (březen až květen 1951) stále ještě trval na zákazu protokolovat výpovědi o prominentních osobách.^{228/}

Vyšetřovatel Karel Arasin k tomu vypovídá: „Někdy na jaře 1951 při sepisování elaborátu o sionismu, kterýžto jsem sepisoval s J. Vondráčkem, dostali jsme se do hovoru také na generálního tajemníka s. Slánského. Tehdy mi Vondráček řekl, že Slánský je starý

Až do druhé poloviny března 1951 nepřikládali vyšetřovatelé zmínek o Slánském zvláštní význam. Koncem března 1951 se situace začala viditelně měnit. V moskevské centrále se začali orientovat jasně na Slánského, ikonu šťastných zítřků s KSČ jako na hlavního viníka...

spolupracovník britského či amerického novináře Geiringer-Granwille, který pracoval za první republiky špionážně pro sionisty, jakož i pro britskou a americkou zpravodajskou službu. Tehdy jsem o této věci hned informoval soudruha Horu (velitel Státní bezpečnosti, pozn. aut.), avšak sklidil jsem jenom útrpný pohled. Dále jsem o tom informoval s. dr. Smolu, který později sám vyslechl Vondráčka na celou záležitost Slánského.^{229/}

Za pět let Josef Vondráček ve své výpovědi uvedl: „Z celého vyšetřování jsem vycítil, že je vedeno snahou, abych já jako bývalý spolupracovník IS potvrdil, že Slánský nějaké spojení s IS měl. To jsem však potvrdit nemohl.“

3. dubna 1951 napsala jedna agentka Státní bezpečnosti o svých stycích s Vavro Hajdů a Londonem. London se jí svěřil se svou činností ve Švýcarsku, kterou dělal „na příkaz Slánského a Gemindera“.

Vyšetřovatelé vynutili na Závodském výpověď proti Slánskému a na Bedřichu Kopolodovi o jeho škodlivé činnosti v armádě.

V dubnu 1951 podle výpovědi vyšetřovatele Semínka prohlásil už zatčený Šváb, že Slánský věděl o jeho činnosti v koncentračním táboře a že od něho dostával pokyny k práci v bezpečnosti. Obojí činnost byla kvalifikována jako závadná a zločinná.

Vyšetřovatel Kohoutek uvedl, že na rozhraní dubna a května mu při jednom výslechu Löbl řekl, že činnost jeho i dalších by nebyla možná, kdyby neměli „jasnou podporu Slánského“. Vyšetřovatel informoval poradce Galkina a ten doporučil, aby vězeň výpověď sepsal. Tu obdržel Galkin a později s ní Kohoutka poslal ke Kopřivovi.^{230/}

Vyšetřování probíhalo ve skutečnosti ve dvou liniích. Jednu, oficiální, reprezentoval hlavně Doubek a Košťál. Ti se drželi původní konstrukce protistranického spiknutí, schválené v únoru 1951 vedením KSČ. Druhá, neoficiální a utajená, se už zaměřovala na Slánského jako na hlavu nepřátelské činnosti. Tuto linii zastávali především příslušníci náhodské skupiny: Smola, Arazin, Holvek, Kohoutek. Koncem června 1951 však moskevská centrála bezpečnosti dotvořila obrysy nové konstrukce spiknutí v Československu v čele se Slánským. V Praze ale stále platil zákaz výslechů v tomto smyslu. Získané poznatky o Slánském byly utajovány před ministrem i vedoucími politiky, pohybovaly se jen v uzavřeném kruhu několika vyšetřovatelů, sovětských poradců a jejich moskevské centrály. Moskva posléze začala naléhat na protřzení tohoto kruhu a také poradci si uvědomovali, že legalizace „výslechů na Slánského“ má pro realizaci nové konstrukce spiknutí klíčový význam. Zatím měli Löblovy výpovědi, teď přišel na řadu Artur London. Dosud ho vyslyšel a zpracovával Smola a vyzkoušel na něm zvláště kruté prostředky násilí a mučení. Teď přešel London ke Kohoutkovi, u kterého nebylo násilí hlavní metodou výslechů, což pro Londona znamenalo velké ulehčení. Kohoutek používal především psychologického nátlaku. Domlouval, radil: můžete si zachránit život a dostat se z beznadějného postavení, budete-li se řídit mými pokyny. V opačném případě se vrátíte k ostrým mužům. Pod tímto tlakem se podařilo získat Londonovo doznání, že byl členem trockistické protistranické a protistátní skupiny, kterou „někdo vede“.

Potom obdržel J. Michálek příkaz svého nadřízeného Kohoutka vést Londonův výslech tak, aby mu byla neustále kladena otázka, kdo je hlavou spiknutí trockistů v ČSR. Po určité době, podle Michálkova líčení, se pak skutečně stalo, že London jednou na tuto otázku odpověděl, že vedoucím je Slánský. Fakt je, že tento výslech neměl být ještě veden na Slánského a že se z toho musel Michálek vzápětí Doubkovi zodpovídat.^{231/}

Poté následovala schůze u ministra Kopřivy, kde se Doubek, Košťál, Galkin a Jesikov mimo jiné shodli na tom, nebránit nikomu, „aby řekl, co chce říci, ať se to týká kohokoliv“.^{232/}

Kruh byl protřzen, první krok k legalizaci vyšetřování na Slánského učiněn. London, jemuž bylo přikázáno, aby předložil písemnou výpověď, píše (14. července): „Po pětíměsíčním mlčení jsem se rozhodl plným doznáním alespoň částečně svoje zločiny napravit. Vedoucím trockistického spiknutí v ČSR je generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský, jeho pravou rukou je Geminder, Švermová je jeho společníci a Frank a Rais jsou jim oddáni.“ Výpověď obsahovala další jména tzv. spiklenecké skupiny.^{233/}

Mezitím, někdy koncem června, dělali poradci společně s Doubkem a Košťálem bilanci dosavadních výsledků vyšetřování. Poradci, z jejichž iniciativy se porada konala, sledovali přesný cíl: o Slánském už hovořit jako o možném nepříteli a zaměřit se na nebezpečí židovského buržoazního nacionalismu a sionismu.

Doubek o tom v roce 1955 napsal: „Vzpomínám dodatečně, že již předtím poradci Jesikov a Galkin hovořili se mnou a s Košťálem o Slánském jako o možném nepříteli... hlavně v souvislosti s prováděním tzv. židovskoburžoasní nacionalistické politiky na kádrovém úseku.“^{234/}

Účastníci porady přijali návrh sovětských poradců, aby na nebezpečí sionismu byla upozorněna patřičná místa. Shodli se na tom, že vypracují zprávu shrnující dosavadní poznatky o Slánském a opírající se hlavně o výpovědi Löblovy, Londonovy, Švábovy a dalších, kteří sice o Slánském hovořili, ale neoznačovali ho ještě za nepřitele, ovšem

i jejich výpovědi mohly být chápány ve světle výpovědí Löblových a Londonových. Jeden exemplář zprávy předal Doubek ministrowi se žádostí, aby rozhodl, zdali se má pokračovat ve vyšetřování tímto směrem. Druhý exemplář se překládal do ruštiny a putoval do Moskvy. Kopřiva předal zprávu Gottwaldovi a za dva dny již měl jeho rozhodnutí: vést vyšetřování tak, aby bylo možné „odhalit všechna fakta o připravovaném spiknutí“.^{235/}

Sověšší poradci považovali dosažený výsledek za úspěch a přípravu ke konstrukci spiknutí za dokončenou. Moskevská centrála bezpečnosti přisoudila zprávě důležitou, přesně vymezenou roli, ale jak se zdá, nepovažovala ji za dostačující k tomu, aby se stala podnětem k zatčení Slánského. Dne 21. července odevzdal Filipov, hlavní sovětský poradce v československé rozvědce, Gottwaldovi Stalinův dopis s datem předešlého dne:

„Dostali jsme usvědčující materiály o soudruhu Slánském a soudruhu Geminderovi. Považujeme materiály za nedostatečné a myslíme, že zde není žádných důvodů k obvinění. Domníváme se, že nelze jen na základě udání známých pachatelů dělat závěry, je třeba faktů, které taková udání potvrzují. Z toho je vidět ne dost vážný poměr k této práci, a proto jsme rozhodli Bojarského odvolat do Moskvy.“^{236/}

Gottwaldovi se ulevilo. Domníval se až dosud, že za zprávou o výsledcích šetření o Slánského osobě stojí politická místa Moskvy. Předtím z obavy, že by sám mohl být nařčen z krytí nepřátel, dal pokyn „k odhalení všech fakt o spiknutí“. Ale nyní se rád ztotožnil se Stalinovým názorem, který zřejmě ne přesně pochopil, a ještě týž den, 21. července, odpovéděl:

„Vaši šifru z 20. července 1951 jsme obdrželi. Souhlasím plně s Vámi, že na základě vyšetřovacích materiálů nelze vznést proti dotčným soudruhům obvinění, tím méně dělat nějaké závěry. To platí dvojnásob, když výpovědi pocházejí od usvědčených zločinců. To je moje mínění od prvního okamžiku, kdy jsem se o věci vůbec dověděl. Z vedoucích československých soudruhů znají zmíněné výpovědi pouze Kopřiva, Gottwald a částečně také Čepička, kterého informoval

Gottwald.“ Gottwald zároveň žádal o ponechání Bojarského v Praze, neboť „poskytuje velmi cennou pomoc po linii ministerstva národní bezpečnosti... a jeho odvolání by nám na tomto úseku značně ztížilo práci“.

Stalin obratem pozval Gottwalda do Moskvy k podrobnému projednání záležitosti. Gottwald se vymluvil na nemoc a poslal za sebe Čepičku.^{237/}

PRVNÍ STALINŮV ZÁSAH – ODVOLÁNÍ SLÁNSKÉHO

Čepičkova cesta do Moskvy byla přísně utajena. Nevěděl o ní nikdo z členů komunistického vedení, kromě Širokého, který jako resortní ministr zahraničí musel sám, a ještě v noci, vyřizovat pasové formality a pod cizím jménem zaznamenat cestu v příslušných knihách. Ale ten neznal ani netušil důvod náhlé Čepičkovy návštěvy.

Čepička přiletěl do Moskvy 23. července a ještě týž den měl oficiální jednání se Stalinem a několika dalšími členy sovětského politbyra. Později na deseti stránkách popsal průběh rozhovorů. Jeho záznam je uložen v Archivu ÚV KSČ v Praze pod signaturou F 02/2, sv. 102, aj. 118. Jsme odkázáni na Čepičkovu zprávu a na obsah Stalinova dopisu, který přivezl Gottwaldovi. jednání v Kremlu byl kromě Stalina, Molotova, Malenkova a dalších členů sovětského politbyra přítomen také Valko Červenkov, vůdce bulharských komunistů. Na programu byla práce sovětských poradců v bezpečnosti. Červenkov hovořil o okolnostech zatčení ministra Cankova, ale Stalina zajímala hlavně práce vedoucího sovětského poradce v bezpečnosti Filatova. Potom přišel na řadu Čepička, kterého Gottwald informoval o svém stanovisku ke zprávě o Slánském a Geminderovi. V tomto duchu také Čepička referoval. Později se mu přičítalo za vinu, že svůj referát zaměřil záměrně proti Slánskému a tak se podílel na jeho dalším osudu. Ale

Čepička by si byl nedovolil úmyslné nepřesnosti či zkreslení, protože věděl, že Stalin má přesné znalosti o výsledcích vyšetřování.

Následovala diskuse upřesňující či rozšiřující obsah a smysl některých výpovědí A. Londona, E. Löbla, K. Švába i dalších. Hlavní slovo měl Stalin. Již podruhé zdůrazňoval nutnost opatrného přístupu k výpovědím především „takových svědků“, „vlastně zločinců“, jako je Löbl, London a Šváb, může přece jít o provokaci nepřátel. V této souvislosti uváděl některé případy ze Sovětského svazu, kdy zrádci falešně obvinili čestné členy strany. „Nemá-li se zvrhnout činnost vyšetřujících orgánů nakonec ve prospěch nepřítel,“ říkal Stalin, „je nutno jejich činnost stále kontrolovat a nedovolit, aby se rozšířila obecná nedůvěra v nejvyšších orgánech.“

Diskuse se změnila ve Stalinův monolog. Stalin několikrát podrobil sovětské poradce a politické vedení v Sofii a v Praze kritice. První za nezodpovědnou práci, druhé za nedostatečnou kontrolu. Potom obšírně hovořil o nezbytnosti kontroly předních stranických a státních funkcionářů a o vážných důsledcích, jestliže se taková kontrola neprovádí nebo se provádí jen formálně. Stalin nedával své rady nadarmo. Představovaly úvod ke Slánského záležitosti, neboť podle něho špatná kontrola umožnila Slánskému dopouštět se dlouhou dobu chyb, čímž se vytvářely příhodné podmínky pro nepřátelskou činnost jiných. Závěr jeho výkladu vyzněl zcela jednoznačně: vzhledem ke Slánského chybám v organizační a kádrové práci je nezbytné ho odvolat z funkce generálního tajemníka strany. Bylo usneseno, aby výsledky porady byly sděleny Gottwaldovi v dopise jako stanovisko sovětského politbyra. Oficiální jednání skončilo.

Čepička a členové politbyra byli pozváni ke Stalinovi na večeři. Dával ji na své dače, která byla vzdálena od Moskvy asi hodinu jízdy automobilem, v oblasti Usovo-Archangelska. Prostorná a prostě zařízená vila patřila před revolucí majiteli zlatých dolů. V jejích prostorách se zrodilo mnoho rozhodnutí sovětské politiky. Stalin zde s velkou oblibou pořádal pro členy politbyra a hosty večeře i filmová představení. Při nich pronášel své názory a nápady, soudy a kádrová

hodnocení, která se pak stávala oficiální politickou směrnicí. Stalin a jeho nejbližší tu rozvazovali a říkali často to, co si skutečně mysleli a co jim úřad nedovoloval jinde vyslovit. Nechyběly urážky a hrubosti na adresu vedoucích soudruhů ze zemí sovětského bloku. Tentokrát si vzali na mušku Československo. Mimořádný zájem věnoval Stalin pražské vládě a jejímu předsedovi Antonínu Zápotockému. Nejdřív Stalin podotkl, že československé stranické vedení sice přijímá správná usnesení, ale ta nejsou zajišťována „přiměřenými organizačními opatřeními. Tato slabina se projevuje zejména v činnosti vlády“. Přitom se sarkasmem poznamenal, že je to obtížné, když předseda vlády má čas psát romány. Molotov vykřikl poznámku: „Ať žije předseda vlády, laureát státní ceny!“

Nato se Stalin obrátil na Čepičku s otázkou, zda se i on nechystá psát romány, když je to v Československu tak módní. Čepička se pokusil chabě obhájit Zápotockého tím, že je vzorem pro mladé funkcionáře. Stalin reagoval zcela opačně: „Když se píše romány, nezbyvá času na to, co se má dělat.“ A svou kritiku vyhroutil v jednom ze svých četných přípitků: „... bylo by žádoucí, aby se vláda stala skutečně řídicím a vládnoucím orgánem, který odpovědně a včas plní své úkoly. Jen taková vláda, prodchnutá bojovým duchem rozhodovat, řídit a kontrolovat, přestává být grupou duraků.“

Stalin se zajímal také o generála Svobodu, dříve ministra obrany, teď místopředsedu vlády. Podívoval se nad tím, že ho Gottwald nechává dosud ve vládě, když Moskva upozorňovala na to, že pozbyl její důvěry. A Gottwalda činil odpovědným v případě, že bude Svoboda v budoucnu odhalen jako nepřítel. (Krátce nato byl Svoboda zbaven všech funkcí a skončil jako účetní v zemědělském družstvu.) Nakonec pronesl Stalin kritické poznámky k některým bodům československé politiky. V Praze se podle toho zařídili.^{4238/}

24. července odevzdal Čepička Gottwaldovi dopis. Stalin v něm psal: „*Soudruh Čepička nás podrobně informoval a podal nám zprávu o činnosti soudruhů Slánského a Gemindera. I nadále se domníváme,*

Obsahový rozdíl mezi první a druhou konstrukcí spiknutí byl značný. Podle první měla „skupina Švermová-Šling“ odstranit Slánského, podle druhé stál Slánský v čele spiknutí. Dobová karikatura amerického kapitalisty běžujícího nad ztrátou vlivu ve střední Evropě odkazuje na únor 1951, kdy „ve hře“ byla ještě první konstrukce.

že výpovědi pachatelů bez faktů potvrzujících tyto výpovědi nemohou sloužit jako základ pro obvinění činitelů známých straně pro jejich velkou kladnou práci. Naše zkušenost z boje proti nepřátelům mluví o tom, že usvědčení pachatelé s cílem zasévat vzájemnou nedůvěru ve vedení strany nezřídka přistupují k pomluvám čestných lidí (to je jejich způsob boje se stranou). Proto správně postupujete s opatrností a bez důvěry k výpovědím zkušených pachatelů, pokud se týká soudruhů Slánského a Gemindera.

Zároveň s tím, co přicházelo od našich sovětských pracovníků, je nám jasno, že soudruh Slánský nadělal mnoho chyb v oblasti

vyzdvihování a rozestavování vedoucích kádrů. Ukázal se jako krátkozraký a příliš důvěřivý, v důsledku čehož spiklenci a nepřátelé svoobodně a beztestně řádili a škodili straně a lidu. Zdá se nám proto, že na místě generálního tajemníka nemůže být takový člověk, který se špatně vyzná v lidech a dopouští se často chyb v rozmísťování kádrů. Proto myslím, že by bylo správné uvolnit s. Slánského z funkce generálního tajemníka.

Co se týče Vašeho kladného posudku práce soudruha Bojarského a přání ponechat ho ve funkci poradce ministerstva národní bezpečnosti ČSR, my jsme, co se týče této věci, jiného mínění. Zkušenost z práce Bojarského v ČSR ukázala, že není dostatečně kvalifikován, aby mohl splnit odpovědně povinnost poradce. Proto jsme se rozhodli odvolat jej z Československa. Kdybyste skutečně potřebovali poradce ve věci Státní bezpečnosti (musíte rozhodnout sami), tu se vynasnažíme vyhledat Vám silnějšího a zkušenějšího pracovníka... Za všech podmínek nicméně myslíme, že náš poradce musí být ve své práci veden a pod přísnou kontrolou vedení ÚV KSČ a v žádném případě nesmí nahrazovat ministra bezpečnosti.^{239/}

Gottwalda Stalinův dopis i Čepičkova informace v jistém směru překvapily. A to nemile. Domníval se, že Slánský bude zcela očištěn, a vůbec nepomýšlel na jeho odvolání z funkce. Navíc za Stalinovou kritikou Slánského vycítil i kritiku své osoby jako předsedy strany. Na hlas Moskvy reagoval způsobem pro něho v takových případech zcela obvyklým, splnil Stalinovo doporučení a omezil styky se Slánským. Se Zápotockým dohodl přechod Slánského do funkce místopředsedy vlády a pospíšil si s odpovědí do Moskvy.

„Drahý soudruhu Staline, Váš dopis z 24. července jsem obdržel. Soudruh Čepička současně podal zprávu o pohovoru s Vámi a o Vašich cenných poznámkách a radách, za které ze srdce děkuji. O Vašem dopisu jsem dnes informoval soudruha Zápotockého. Uznávám, že Vaše rada o organizaci ve věci soudruha Slánského vyplývá z jeho politické

a do jisté míry osobní odpovědnosti za výběr a rozmíst'ování kádrů. Nicméně se přiznám, že sám jsem s takovým opatřením nepočítal. Vycházel jsem totiž z toho, že při celkové reorganizaci práce aparátu strany od shora až dolů možno vytvořit předpoklady, aby se chyby v podobném rozsahu neopakovaly. Vycházel jsem z toho tím více, že za prvé věřím v politickou a osobní poctivost a dobrou vůli s. Slánského a za druhé že ani dost dobře nevidím, kdo by mohl s. Slánského v dosavadní funkci s úspěchem zaměnit. Konečně ani já se necítím bez viny a odpovědnosti za učiněné chyby. Tolik na odůvodnění mého stanoviska, které jsem měl před Vaší radou. Nyní prosím o další radu: jak provést Vaše doporučení. Podle organizačního řádu strany (§ 54) generálního tajemn...“

Zde koncept dopisu končí. Gottwald neměl odvahu jej dokončit, natož odeslat. Zalekl se vlastního doznání odpovědnosti. 26. července poslal do Moskvy jiný dopis, v němž mimo jiné stálo:

„Drahý soudruhu Staline! Váš dopis ze dne 24. července jsem obdržel. Informoval jsem dnes o něm soudruha Zápotockého. Souhlasím s organizačními opatřeními, ke kterým radíte ve věci soudruha Slánského. Uvažujeme o tom, při reorganizaci vlády asi v září tohoto roku jmenovat soudruha Slánského členem vlády a v této souvislosti ho zprostit dosavadní funkce. Vycházím totiž z toho, že soudruh Slánský má nadále vykonávat odpovědnou funkci, byť i na jiném úseku. Prosíme, abyste sdělil Váš názor na toto řešení.“

Gottwald rovněž naléhavě žádal, aby za Bojarovského byl neprodleně vyslán jiný poradce.^{240/}

Stalinovo stanovisko způsobilo, že záměr moskevské centrály bezpečnosti a sovětských poradců dopadl zcela opačně, než předvídali. Stalin nejen nedal pokyn ke Slánského zatčení, ale naopak přímo ostře kritizoval práci poradců a nepřimo i jejich nadřízených v Moskvě. Byl obnoven zákaz „vyslýchát na Slánského“. Obnovil jej sám Gottwald.

Nová konstrukce spiknutí se jejím tvůrcům zdála teď ohrožena v samých základech. Prosazení svého záměru pocíťovali nyní nejen jako věc politicky závažnou, ale také jako záležitost prestižní.

V době korespondence mezi Stalinem a Gottwaldem se připravovaly oslavy Slánského padesátých narozenin. (Narozen 31. července 1901.) Proběhly v rozsahu schváleném před několika týdny stranickými orgány. Oslavenec obdržel z Gottwaldových rukou nejvyšší státní vyznamenání – Řád socialismu. Tisk zveřejnil řadu pochvalných článků. Jeden velký průmyslový závod se přejmenoval jeho jménem. Vyšly jeho vybrané spisy s plamennou Kopeckého předmluvou. Ten rovněž hovořil na slavnostním shromáždění „o skvělém zjevu revolucionáře“, kterému ústřední výbor vyslovuje „vděčné uznání za velikou práci, kterou vykonal pro stranu, pro dělnickou třídu a pro pracující lid Československa“. Blahopřály mu delegace pracujících několika závodů a měst, obdržel desítky pozdravných poselství komunistických stran, a to nejen ze zemí sovětského bloku. Jedině Moskva mlčela, blahopřání neposlala. Když Gottwald upravoval znění gratulace československého vedení, na poslední chvíli z ní vyškrtl formulace, které připomínaly jeho vlastní spolupráci se Slánským: „Patřil k nejbližším spolupracovníkům soudruha Gottwalda patřil k nejpřednějším členům gottwaldovského vedení KSČ; byl bolševicky skromný; měl elán a nesmiřitelnost k třídním nepřítelům.“^{241/}

I tak vyznělo blahopřání jako velká pochvala: „Drahý soudruhu, celá naše strana a všechen náš pracující lid Tě zdraví jako svého věrného syna a bojovníka, proniknutého láskou k pracujícímu lidu, jakož i věrností k Sovětskému svazu a velkému Stalinovi.“

Oslavy skončily a teprve po nich si někteří vedoucí komunisté uvědomili politický význam toho, že Moskva přešla Slánského narozeniny mlčením. Příčinu však stále neznali. Sovětské mlčení však otřásl nejvíc Slánským samým a jeho sebejistotou. Věděl, že to není náhoda nebo opomenutí, ale záměrný a promyšlený krok. Natolik Moskvu znal a dovedl si spočítat možné důsledky. Jeho nervozitu stupňovalo i to, že mu nyní docházelo méně zpráv o průběhu vyšetřování protistranického

*Rudolf Slánský s pěveckým kroužkem ČSM v sekretariátě ÚV KSČ
během oslav svých padesátin 31. 7. 1951. Další narozeniny slavil tento,
donedávna adorovaný a všemocný muž, už ve věznici.*